

A feladat rövid, tömör megfogalmazása a megértés alapja. Tanítványainktól csak így várhatjuk el, hogy a problémát megfogalmazzák, gondolataikat önállóan közöljék. A feladat megoldása során a megoldás irányítása csak bővített mondatokkal történhet.

Írjátok fel a vasoxid összegképletét!

Mennyi vasat tartalmaz grammokban kifejezve a vasoxid mólnyi mennyisége?

Mennyi vasat tartalmaz a mólnyi mennyiség ötszöröse?

Nem fogadhatunk el olyan válaszokat, amelyek a megoldás indoklását nem fejezik ki.

Pl.: Megszorzom öttel!

Gondolnunk kell az idegen szavak értelmzésére is. A kémiában gyakoriak a görögből vagy latinból származó kifejezések. Pl.: proton, neutron, elektron, atom, ion, mono-, di, tri- stb. Magyarazzuk meg ezeknek a szavaknak a jelentését. A szómagyarázat segítségével ezek az

idegen szavak gyorsabban rögződnek, és használatukkor nem követnek el gyermekeink durva hibákat.

Ha a tanulóink olvasási készsége, kifejezőképessége gyenge, akkor az írásbeli kifejezőképességről még tragikusabb a kép. A természet-tudományi tárgyak jelenlegi oktatási módszere mellett nem fejleszthetjük az írásbeli kifejezőképességet. A feladatlapok, az itt alkalmazott tesztek, a kiegészítésre váró nyitott mondatok, egy vagy két szóval megválaszolható kérdések még az írás gyakorlását sem segítik, nemhogy alakítanák az írásbeli kifejezőképességet.

Nagyobb teret kell biztosítani a szóbeli feleltetésnek, és emellett lehetőséget kell biztosítani, hogy egy-egy témáról rövid, néhány mondatos fogalmazást készítsenek felelés közben a tanulók.

Az olvasóvá nevelés, a szóbeli kifejezőképesség és az írásbeliség egymásra épül, egymással összefüggésben fejleszthető, ezek tartós elhanyagolása az értelmi erők fejlesztésének gátja.

DR. HOFFMANN OTTÓ

Pécs

Útkeresés az anyanyelvi nevelésben

A KÖZLŐ-KIFEJEZŐKÉPESSÉG FEJLESZTÉSÉRŐL

Jelen cikkünk a közlés-kifejezés *akusztikai* oldalával, ill. a tanulók ún. *beszédtechnikájának fejlesztésével* foglalkozik. Elméletét nem fejtjük ki, hisz követelményeiről, képzérendszeréről ma már egyre gazdagodó szakirodalom áll az érdeklődő rendelkezésére.

Kísérletünkben a *beszédmódra*, a *belyes kiejtésre* mindig is súlyt fektettünk; vannak azonban olyan gyakorlataink is, melyeknél a kiejtés megkülönböztetett szerephez jut. Ezekből mutatunk be egy csokorra valót – a jelenlegi *képzési ágazatok* szokásos sorrendjét követve: *Légzési gyakorlatok és hangképzés*; a fontosabb *mondatfonetikai eszközök* használata; a *beszédfolyamat váltásai*. – A *közlési formák*, „műfajok” gyakorlását ezekbe ágyaztuk, ezenkívül sok, ún. *szintetizáló* jellegű gyakorlást is végeztünk.

Itt is hangsúlyozzuk, a képzés részterületei a „műhelymunkában” *összefonódnak*, hisz az *élőbeszéd* maga is *komplex egész*; valamennyi „részterület” integrálását követeli.

1. Légzés és hangképzés

A tiszta hangképzés gyakorlását többnyire más feladattal kötöttük egybe. Így pl. az 5.-ben *ikerszókat* kellett alkotni *kiegészítéssel* (16. old. 13. gyak.); ezt követte a közös hangoztatás:

ázik-fázik	dirmeg-.....	csip-.....	dimbes-.....
Anna-.....	Andi-... ..	csíhi-.....	hepe-.....
csillog-.....	mende.....	ciróka-... ..	hipp-.....

Hasonló feladatot végeztünk *hangtűnő* és *hangulatfestő ikerszók* gyűjtésével és *hangoztatásával* (101. o. 15.):

csingi-..... cseng-..... hebe..... libeg-.....
 .....pici.....-forog .....-puhi .....-csattog stb.

Ezt szolgálta *gyakorító* és *mozzanatos hangtűnő* igepárok *hangoztatás* közben történő *kiegészítése* is. (89. o. 1.):

dörög dörren berreg ..... cseng csendül
 csörög ..... durran döng ..... stb.

Rendkívül fontosnak tartjuk, hogy a *belyesírás* tanítását összekössük a *hangoztatással*. Ilyenkor megfigyeltetjük az *írásképet* és a *hangképet* egyezését vagy eltérését, s ennek alapján állapítjuk meg, hogy a *kiejtés* vagy a *szóelemzés elvét* kell-e érvényesítenünk az írásmódban. Alábbi gyakorlatunk pl. ezt a célt szolgálja, – egybekötve a *hangtűnő* megfigyelésével és „*belyesírási szókinés*” gyűjtésével. Kijelölt, főleg kettőzött *mássalhangzót* (j-jj, bb, ccs, kk, mm, pp, rr, ssz, tt, tty) tartalmazó *hangtűnő szókat* kellett gyűjteni (101. o. 16.). Íme néhány részlet a gyűjtésből:

j-jj: dőrej, zőrej, robaj; vijjog
 bb: csobban, dobban, robban, robbant, robbanás
 ccs: freccsen, freccsent, loccsan, reccs, reccsen, reccsenés stb.

Hasonló lehetőség kínálkozott a *kiejtési* vagy *belyesírási homonimák* gyűjtésével és hangoztatásával (46. o. 12.). Pl.:

hely	hej	részben	részben	mond	mondd
.....	fogja	kézből	.....	kezd	.....
gombjuk	.....	mészcepp	.....	küldd	stb.

A *több alakú szópárok* gyűjtése *kiegészítéssel* – a hangok *időtartamának* pontos kiejtését is szolgálta. Pl.:

repül	röpül	ad	ád	mondta	mondotta	lyuk	luk
csepeg	.....	hagy	.....	nincs	.....	azzal	.....
.....	seper	.....	kél	.....	hozzál	.....	tornázik stb.

Kiss Dénes kedves, játékos formabrávúrja, *Vihar* c. verse igen alkalmas arra, hogy egyes hangok *hangfestő erejét* (a hangmetaforát), valamint a *betűrimet* (alliterációt) megfigyeltessük, ill. a *mássalhangzók tiszta ejtését* gyakoroltassuk (57. o. 11.) Pl.:

Villám villan, száll a széna, rétre ront rá vad vihar.	Szelek szája port pőfékel, suhog, suhint szélharag.	Kakas kurtát kukorékol, kendermagost kerget meg. Stb.
---	--	--

A vers lé g z ő gyakorlatként is felhasználható: kezdetben egy, majd két-három versszakot kell egy-egy alapvevővel elolvasni.

A modern artikulációs gyakorlatokban igénybe vesszük a *mássalhangzó-torlódásos*, éppen ezért „zeneietlen”, játékos, többnyire irracionális tartalmú *sorolókat*, *mondókákat*, *nyelvtörőket* s az ún. *madárnyelvet*. Tanulóink szívesen „mondogatták”, „ropogtatták” a munkafüzet példáit, s maguk is sokfélét hordtak össze. Ugyancsak próbá-

ra tette „nyelvüket” a népi mondásoknak, mondókáknak az a fajtája, mely a madarak „beszédét”, énekét utánozza; ezeket Herman Ottó *A madarak hasznáról és káráról* c. remek könyvéből kölcsönöztük (20–31., 223–24. Munkafüzetünkben: 92. o. 11–12.). Pl.:

Ki kotoz itt? – Pityi kókó!

Van borunk! Van borunk!

Csak csapra! Csak csapra!

Nincs, nincs, itt sincs! – Kicsit ér, kicsit ér! – Nyitni-kék, nyitni-kék, nyitni-kék! –
Küncsics, küncsics, küncsics!

Fid fid! fid! kr-kr-ci-ci, doridó, riridezit

Ci-ci-ci-lo-lo-lo-ly

Fid a ckvo-ckvo-cvko-tiriririri

Lü-lü-lü-lü lollo-lollollyi

Daci-daci-daci-rrrrrrrrrrr cuzzuzzuzuci stb.

A feladat többrétű: egy alaplevegővel – akár a madár – minél hosszabb „szöveget” kellett hangoztatni; ennek alapján ki kellett találni a madár nevét. (Megoldás: kakas, galamb, kacska, cinege, fülemüle.) Azután a tanszalagról meghallgatták a madarak énekét, hogy összehasonlíthassák, mennyire sikerült „lefordítani” emberi nyelvre, utánozni emberi nyelvvél. Egyébként sem haszontalan a madárvilágba, a természetbe „kiruccanni”, mert gyermekeink, még a falusiak is – az egyre modernizálódó életforma következtében – alig ismerik a madarakat; hogyan gyönyörköd-nének hát hangjukban, tollazatukban, keccses röptükben, szorgalmas rovarirtó munkájukban?!

Hasonló feladatokat végeztünk a 6.-ban is. Sor került még a *szokásostól eltérő hangváltozatok* tudatosítására – *Az indulatszók* c. leckében. Olyankor ketten-ketten „eljátszottak” egy-egy jelenetet (71. o. 20.). Tehát:

Hangzónyújtással

– Nem adok több színest!

– Naaa! Aaadajál még! (Kérlelve)

– Nem adok! Már ezerszer megmondtam! Végre megértheted! Nnaa! (Haragosan)

Hangzórövidítéssel

– Meggondoltad már?

– E!

– Eh! Hagyj! (Bosszusan)

Mindezek persze a szavak, mondatok megszokott *belső ritmusát is* felborítják.

Hasonló céllal tanulóink nagy kedvvel utánozták a *szurkolótábor*t egy képzelt *sportriportban* (73. o. 1.), és szívesen adták elő – szavalókórusszerűen – *Weöres Sándor Tillilli-tallallalla...* kezdetű versrészletét (*Holdbeli csónakos* 13. kép; a munkafüzetben: 77. o. 16.).

A beszéd *zeneiségét, muzsikáját* főleg ritmizálással érzékeltethetjük. Ez egyúttal a *hangképzés* kitűnő eszköze is, mivel a szóelemek tagolása révén tiszta artikulálásra készíti a tanulót; ezenkívül fegyelmezett *légzési ritmust* is követel. *Változatai* is többfélék: egyén vagy csoport ritmizál; egy-egy tanuló vagy két csoport párbeszédszerűen „felel”; szólónak csoport felelget stb.

Mindkét osztályban kiolvasókat, sorolókat, verseket (pl.: *Weöres Sándor: Pletykázó asszonyok, Galagonya, Dongó, Azért hogy én eszem-iszom, Éren-nádon síkló kúszik; Tamkó Sirtó Károly: Vándor móka, Két ló betonon*), a 6.-ban munkadalo-
kat (pl. *Hajóvontatók dala* – oroszul; *Rotángvágók dala*), varázséneket (sebgyó-
gyító mondókát), regös-éneket, Luca-napi köszöntőt stb. ritmizáltunk.

Mindezeket – ahogy már említettük – ott illesztettük be a leckesorba, ahol a kérdéses nyelvi-nyelvtani kategória *funkcióját* példázták.

2. A mondatfonetikai eszközök

Közismert, hogy a beszédben *a mondanivaló értelmi és érzelmi mozzanatai a mondatfonetikai eszközök* (hangsúly, szórend, hanglettség, szünet stb.) révén emelkednek ki vagy sikkadnak el. Az élőbeszében elsősorban arra törekszünk, hogy *bassunk a beszédtársra*. Érdekes erre a gyermek figyelmét többször felhívunk!

A *hatásos beszéd* eszközeit már gyermekkorunktól kezdve ösztönösen is elsajátítjuk; erősíti őket az iskolai nyelvi nevelés, amikor a fontosabb nyelvhasználati szabályokat tudatosítja.

Gyakorlaskor nem annyira a *szóhangsúlyt*, hanem a *szakasz- és mondathangsúlyt* emeltük ki – főként kontraszt-példákkal.

Alábbi gyakorlatunk (5. oszt. 63. o. 4.) – rajz segítségével – beszédszituációt képzeltet el. A párbeszéd bal oszlopa a munkafüzetben található – utasítás nélkül. A jobb oldalt a *beszédtárs* fogalmazza meg, aki más, sőt *ellentétes véleményt* képvisel. Az *ellenkezés* önkénytelenül is *nagyobb nyomatókat ad* a mondat legfontosabb szavának (pl. mutató névmás, tagadószó, határozószó stb.)

Varga Mária bogoszlói tanítványai (1976) a következőképp oldották meg a feladatot, és hangsúlyozták a mondatokat (1976).

(A magnófelvételt alapján a szakaszok határát függőleges vonallal különítették el, a hangsúlyos szavakat pedig aláhúztuk. A mondathangsúlyt kétszer.) Lényege: hangsúlyellentét egy kiemelt másikkal:

Szép vagy csúnya?

a) Egy kirakat előtt álltok ketten. Egyikőtöknek tetszik, a másiknak nem. Hogyan vitatkoztok? Játsszátok el!

Szerintem:

- *Ez a tévé | nagyon szép!* (Lelkesen.)
- *Nekem a Silver Star | nem tetszik.* (Emelt hangon.)
- *Ez a kazettás magnó | túl nagy!* (Kissé ingerülten.)
- Csak *jó*t hallottam | *erről* a lemez-játsszóról! (Lelkesen.)
- *Ez a fajta hajszárító | gyorsan szárit!* (Határozottan.)

Szerintem:

- *Nekem ez nem tetszik!* (Fanyarul.)
- *Még is* ezt venném meg! (Nyugodt ellenkezéssel.)
- *Énnekem ez is tetszik!* (Nyugodtan.)
- *Szerintem ez nem jó!* (Határozottan.)
- Van ennél *jobb* is! (Ellenkezve.)

b) Milyen fajta szavakkal vitatkoztatok?

Közismert, hogy az érzelmi telítettség *hangsúlyeltolódást* vált ki. Ezt a következő feladattal tudatosítottuk (6. oszt. 71. o. 20. c):

Melyik szótag a hangsúlyos?
Nyíllal jelöld meg?

Ahá!	Ohó!	Ejha!
h a n g s ú l y o s		

Alábbi gyakorlatunk (38. o. 7.) ugyancsak „ellentétezésen” alapszik. Azt a szabályszerűséget kívántuk tudatosítani, hogy a *metakommunikáció*, a jelen esetben leginkább a *hanglettség* ellenkezőre változtathatja a különben pozitív jelentésű mondatot, szöveget.

Pécsváradi tanulók (Mayer Róbert, Sasvári László, Scheich János 1976. tanár: Sára Zsuzsa) – a magnófelvétel tanúsága szerint – jól beleélték magukat a „bámmész-kodók” szerepébe. A mondatok hangfekvését, hanglettségét a felvétel alapján jegyeztük le; – csupán megközelítően, hisz a beszéddallam árnyalatokban rendkívül gazdag. Tehát:

Kinek higgyünk?

– Ezt jól elintézték!

Emelt hangon; emelkedő, eső, lebegő hang-
lejtés.

– Ripityomra törték!

Középmagas: egy magasságban lebegő.

– Gyönyörűen néz ki!

Emelt, sajnálkozó hang; lebegő, ereszkedő
hanglejtés.

– Alaposan helybenhagyták!

Alsó hangfekvés; lebegő, eső, szökő hang-
lejtés.

– Hát ez egy csöppet sincs összetörve!

Emelt hang; lebegő, szökő,
ereszkedő, szökő.

- a) Felelj! Ugyanazt állítják-e, vagy vitatkoznak egymással?
Igazat mondanak vagy szépítenek?
b) Tudtok-e hasonló jelenetet rögtönözni? (MAGNÓFELVÉTEL)

A *hanglejtés fő típusait* elméleti anyagként is tanítjuk. A 6.-ban pl. a *módosító szókhoz* kapcsoltuk az alábbi feladatot (61. ol. 16.):

Láttad-e a filmet?

- a) Ejtsd ki a mondatokat – helyes hanglejtéssel!
b) Írd alájuk, milyen mondatfajtahoz tartoznak – a beszélő szándéka szerint, és milyen a hanglejtésük!

Láttad a filmet?

Láttad a filmet.

Láttad-e a filmet?

Mondatfajta: .....

Hanglejtése: .....

3. A beszéd folyamat váltásai (a beszédmodulációk).

A tanulóban azt is tudatosítjuk, hogy mondanivalónk értelmi és érzelmi árnyalatainak megkülönböztetéséhez, valamint a beszédtárs figyelmének folytonos ébrentartásához – beszédünket, előadásunkat *változatossá* kell tennünk. Eszközei a *beszédfolyamat magasságának, erősségének, hangszínének, tempójának, ritmusának váltása*, valamint a *szünet*. Mivel valamennyi tényező *együttes hatása* teremti meg a beszéd kifejező erejét, többnyire *komplex* gyakorlatokat végzünk. *Alapozáskor* célszerű azonban egy-egy beszédmodulációt kiemelni. Menjünk tehát sorjában!

A *magassági váltás* kitűnő eszköz a manapság divatos *monoton* beszédmód és az iskolások „*motyogása*” ellen.

Beszélőszerveinknek leginkább az ún. *középhangsáv* (-*fekvés*, -*magasság*) felel meg – indulatmentes közlésnél. Alacsony, ill. magas hangfekvéssel az érzelmek széles skáláját tudjuk kifejezni. Többek közt erre hivatottak „ellentéző” gyakorlataink. Pl.:

Melyik a dicséret? Vagy: Szépítsünk? (5. oszt. 37. o. 6.).

a) Miből tudjuk meg? Játsszátok el!

Zsuzsa ötöst hoz haza.

Zsuzsa egyest hoz haza.

Zs.: Nézd, anyu, mit kaptam!

Zs.: Nézd, anyu, mit kaptam!

Anyu: Nahát Ez szép tőled!

Anyu: Nahát! Ez szép tőled!

b) Találjatok ki hasonló jeleneteket! Beszéljétek össze ketten-hárman!

Egyik magnófelvételünk szerint *Pósa Andrea* és *Hoffmann Anna bajai* ötödikek (tanáruk *Halász Pálné*, 1977) jól megéreztek a különbséget: *Középmagas* hang jelenti be az ötöst, *emeltebb* hang – hullámzó hanglejtéssel válaszol; a második esetben *alsó* hangfekvésre alsó hangfekvésben felelnek.

Itt elsősorban a *metakommunikáció jelentésmegkülönböztető szerepére* akartunk rámutatni; mindkét esetben ugyanaz a válasz, mégis: az egyik dicséret, a másik korholás. A hangfekvés és a hanglejtés dönti el. A másik, amit gyakran kiemelünk: *a tartalom és a forma egysége*; a tartalomhoz mindig a legmegfelelőbb formát kell választanunk. Itt a *hangforma* jelzi a *tartalmi különbséget*.

Pécsváradi gyerekek (*Brückner Mária* és *Varga Irén*, 1977; tanáruk *Sárai Zsuzsa*) a következőképp adták elő a jelenetet:

- Csókolom, anyu! (Magas hangfekvésben.)
- Szi... Szerbusz! (Ugyanígy.)
- Anyu, kaptam egy ötöst matematikából. (Középhangsávon.)
- Ez szép tőled. (Magas hangfekvésben.)
- Meg egy egyest is kaptam. (Alsó hangfekvésben.)
- Hát, ez gyönyörű! (Magas hangfekvésben.)

Egyik gyakorlatunk *ellentétes lelkiállapot*, ill. *jellemtípus* bemutatására egyaránt alkalmas (5. oszt. 73. o. 17.):

Ellentétes szerepben (Magnófelvétel.)

„Ötöst kaptam!” („Űj ruhát kaptam!”; „Győztem!”)

a) Rögtönözz egy-egy rövid monológot két ellentétes szerepben! Pl. Hogyan mondaná el: a szerény és a nagyzó; a közömbös és a fontoskodó; a vidám és a komor?

b) Hogyan érzékeltetted az ellentétet?

Melyik az igazi „szereped”?

Bugár Gyöngyi (Pécs, Bártfa utcai iskola, 1976; tanára dr. Rákóczy Istvánné) „kétszemélyes monológjában” a hangfekvés és a hanglejtés váltásával érzékelteti a *kétféle* szerepet: a *szerény diák* és az *anya* párbeszédét. Tehát:

Mikor hazaérkeztem az iskolából, édesanyám megkérdezte, hogy ma milyen jegyet hoztam haza. (Szerényen, középhangsávon.)

- Ötöst kaptam, annyira örülök neki! (Emeltebb hangon.)
- És miből kaptad? (Emelt hangon.)
- Hát... földrajzból. (Középhangon.)
- Miért kaptad? Mit kellett tudnod? (Emeltebb hangon.)
- Hát térképismeretből... meg kell... meg kellett mutatnom Jugoszláviát. Fel kellett sorolnom... az ásványkincseit. (Középhangon.)
- És te jól tudtad? (Középmagasán.)
- Hát azt csak a tanár néni tudja, de ha ötöst kaptam, akkor biztos jól. (Szerénykedve, emeltebb hangon, majd középhangsávon.)

A „szerénytelen”, a „dicsekvő” magas hangfekvésben, gyorsan, szinte hadarva beszél:

– Anya, ötöst hoztam... ötöst hoztam haza, látod, itt van. Földrajzból kaptam, én tudtam a legjobban. Meg kellett mutatni Jugoszláviát... és ásványkincseit... A többiek el voltak tőlem maradva, mindegyik kettest és hármast kapott. Én tudtam a legjobban.

(Dorn Tamás, uo.)

Csornai ötödikesek *Párbeszéd formájában* adták elő a jelenetet (1977, tanár Karakai Józsefné). Így:

– Hë!ó, anyu, ötöst kaptam! (Lelkendezve, emelt hangon.)
– Nehéz volt?
– Á! Csak egy számtanpélda! Könnyen megcsináltam! Az osztályban csak én tudtam egyedül!
(Emelt hangon, gyorsan.)
– Jóóól van. (Emelt hangon, elnyújtva.)

(Kristóf Attila, Horváth Otília)

– Kislányom, nem felettél? (Aggódva, alsó hangfekvésben.)
– De igen, anyuka. Kaptam egy ötöst. Igaz, hogy némcsak egyedül voltam, de azért mégis csak ötös. (Szerényen, középhangon.)
– Örülök neki. (Alsó hangfekvés.)

(Farkas Katalin, Sándor Andrea)

A 6.-ban *Kőműves Kelemen* „Jaj, mit is cselekedtem...!” kezdetű elképzelt *monológja* is a hangmagasság váltakoztatásával ábrázolja a családjá vesztett férfi önmarcangolását (69. o. 13.).

Az erősségi váltás legtermészetesebben a *közeledést* és a *távolodást* érzékeltetheti. Ötödikeseink pl. ezt is megfigyelték *Weöres Sándor Szán megy el az ablakod alatt* c. versében és *Tillai Aurél* kórusfeldolgozásában. (Az utóbbit a tanszalagról.) *Tamkó Sirató Károly Két ló betonon* c. versét is nagy élvezettel ritmizálták (1. *bajai hangszalag* 1976–77.). A szöveget utasítással is elláttuk (99. o. 9.). Tehát:

Trepp – Trapp – Trepp – Trapp (MAGNÓFELVÉTEL.)

a) Egy furcsa versikét, Tamkó Sirató Károly *hangversét* olvashatjátok most. A címét nem áruljuk el. Találd ki!

Vajon minek a hangját utánozza a költő?

Próbáljuk a verset úgy előadni, hogy a ritmussal, hangunkkal, tapssal vagy dobantással érzékeltetjük a hangjelenséget.

Eközben bizonyára rájövünk, hogy mit mutat be a költő. A feladatunk nem túlságosan nehéz, mert az utcán már sokszor hallhattunk ilyenfajta hangokat. Tehát:

(Egyre gyorsuló)

∧
Trepp – Trapp – Trepp – Trapp –
Trepp – Trapp – Trepp – Trapp –
Ton – Lo – Ta – Tó –
Ton – Lo – Ta – Tó –
Ton – Lo – Ta – Ta –
Ton – Lo – Ta – Ta –

(Egyre lassuló)

∨
Ton – Lo – Ta – Tó –
Ton – Lo – Ta – Tó –
Trepp – Trapp – Trepp – Trapp –
Trepp – Trapp – Trepp – Trapp – ...
Da capo al fine

b) Milyen címet adnál a versnek?

c) Hasonlítsuk össze az eredeti hangjelenséggel! (MAGNÓ.)

A lovaskocsi természetes zaját, ritmikáját a tanszalagról hallgatták meg, sőt *Britten Kocsikázó dalának* néhány akkordját is, hogy elemi szinten összehasonlíthassák az ábrázolás eszközeit, többek közt a ritmust is.

Az *indulatszók* szerepének illusztrálására a gyerekek egy autóbuszon lejátsszódoó incidenst rögtönöztek (6. oszt. 68. o. 10.). A két szereplő, a *jajgató* és a *mentegetőző* egyaránt – a hang erejének, fekvésének és dallamának változtatásával próbálja mondanivalóját súlypontoszni, érzelmeit tolmácsolni: Így:

„Jaj” (Változatok egy témára.)

– Jaaj, a lábam . . ., valaki rálépett! (Erős, majd egyre gyengülő fájdalmas hangon.)

– Jaj, nem akartam! (Középerősen, -magasan.)

– Juuuu, . . . csak úgy sajog! (Középerősen, sziszegőre váló hangon.)

(Egyszerre:) – Jaj! Halkan, sziszegve.)

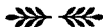
– Nő haragudj rám! (Magasan, középerősen.)

– Jaaaj! (Halkuló, sóhajtozó hangon.)

– Hátról meglöktek! (Gyorsan, magasan, középerősen.)

– Nem haragszok. Sssz . . . (Halkan, sziszegve.) Juuu! (Erősebben.) Jaaj! (Teljesen elhalkulva.)

Kovács Adrienn, Fábíán Katalin Bogozsló, 1977; tanár: *Varga Mária.*)

Bolyai János Gyakorló Általános Iskola
Magyar Munkaközössége, Szombathely

Anyanyelv hete a gyakorlóiskolában

A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Bolyai János Gyakorló Általános Iskolájában kedves, tartalmas és várt hagyománnyá nőtt az anyanyelvi hét eseménysorozata. Tervezői, szervezői, lebonyolítói az anyanyelvet tanító pedagógusok, a díjakról az úttörőcsapat és a szülői munkaközösség gondoskodik.

Az anyanyelv hete tulajdonképpen nem is pontos megnevezése a rendezvénysorozatnak, hiszen ugyancsak többszöröse a hétnek időtartamában is. Már novemberben indul a háromfordulós rejtvénsorozat, külön a 3. és 4., külön az 5. és 6., külön a 7. és 8. osztályosoknak.

Az egyik forduló általában totó, melyet nemcsak az erre a célra rendszeresített hirdetőtáblán olvashatnak az érdeklődők, hanem stencillel sokszorosítva kézbe is kaphatnak, akár csak a többi forduló feladatait. Van a kérdések között irodalmi témájú, pl.: Ki írt Pétorról: 1. Gárdonyi, 2. Petőfi, X. Móra?; Kitől idéztünk: „S mint amely madár van elröppenő félben, / Úgy tett a reménység hrcvatag szívében”: 1. Petőfi, 2. Arany, X. Váci?; szókinsz bővítő, pl.: Mi a *nyoszolya*: 1. terítő, 2. ág, X. heverő?; Mi az *islóg*: 1. lószerszám, 2. lámpa, X. kén-szalag?; Mi a *bakacsín*: 1. katonacsizma, 2. fekete vászon, X. csengettyű?; és van szólásokhoz kapcsolódó, mint pl.: Mi illik a szólásba: „... összehordott”: 1. hetet-havat, 2. kígyót-békát, X. mindenfélét?

Néhány kérdésre a válasz szélesebb irodalmi és nyelvi ismereteket feltételezett, pl.: Mi

a PEN: 1. nemzetközi írószövetség; 2. golyóstoll márka, X. palesztin szervezet?; Mit jelenthetett a nyelvújításkor alkotott *górugránny* szó: 1. bolhát, 2. fizikai vagy kémiai eszközt, X. kengurut?; Mit jelent magyarul az *eszperantó* szó 1. nemzetközi, 2. reménység, X. mesterséges?

A másik fordulóban olyan feladatok szerepeltek, amelyekre nem kiválasztani, hanem megadni, megfogalmazni kellett a választ. Ezek közt volt néhány szavas választ igénylő, pl.: Melyik írónk melyik művéből váltak ismertté a következő szállóigék: „Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon”; „Kell galuska, Peti fiam?”; „Röhög az osztály” stb., volt nyelvhelyességi hibát javítandó, mint pl. Mit nem tudott a szólásokról az, aki a következőket mondta: Javítsd ki a hibákat! „Tejben-vajban akarják megfürösztteni a vendégeket.”; „Reméljük, hogy helyére billentettük a mulasztásokat.”; sőt olyan feladat is szerepelt, amelyre fogalmazással kellett válaszolni, pl.: *Fordítsd magyarról magyarra* – A körzeti iskola úttörőszobájának falait néhány tányér, köcsög és kerámia figura díszíti. Mindenki megcsodálja őket. Egy utánán élő fazekasmester ajándékozta őket az úttörőknek. – „Fordítsd le” ezt a szöveget a felsorolt stílusrétegek valamelyikének a nyelvére! a) hivatalos nyelvre; b) mozgalmi nyelvre; c) a népmesék nyelvére; d) diáknyelvre; e) tájnyelvre. – Alsóbb évfolyamoknak helyesíráshoz kapcsolatosan: Írj a következő szópárokka! egy-egy mondatot! Olyan mondatokat szerkessz, amelyeknek a végére illik a zárójelben levő